

dene for udslet og »sure ben«, sml. s. 265 (4b). En te af hestehov for leddegigt kan købes på apoteket (NFyn 1946; 5). Indgår i drik mod koldfeber = malaria (6) og blegsot (7).

Roden anvendes mod hestens lunge- og lever-sygdomme m.m., bladene for dens krop eller kværke, og bindes på hingstens sårede og hævede penis (begyndelsen 1800-t); rødderne er bestanddel af eddike- eller ølafkog mod svine-syge og -død (begyndelsen af 1600-t–slutningen af 1700-t) (8). Et stykke af roden stikkes gennem øret på syg ko eller gris (Ærø; 9), sml. nyse-rod bd. 2.

LITTERATUR: (1) 348b 32f,57; (2) 540 94f; 398 1806,757; (3) 488 9,66; (4) 282 1852,14f; (4b) 488i 4, 289f; (5) 107; (6) 488 o 149; (7) 328f 1,49; (8) 83 47, 59,63,115,319f; (9) 477b 57.

ANDEN ANVENDELSE

Bladene kan benyttes som kvægfoder, evt. blandet med halm (1871; 1), enkelte landmænd har prøvet at give bladene som grønfoder til kvæg (o. 1880; 2).

Børn bruger de store blade som »paraply«, hue, forklæde m.m.; drenge henter ladning til kartoffelbøssen (s. 25) fra de tykke stilke (Falster; 3).

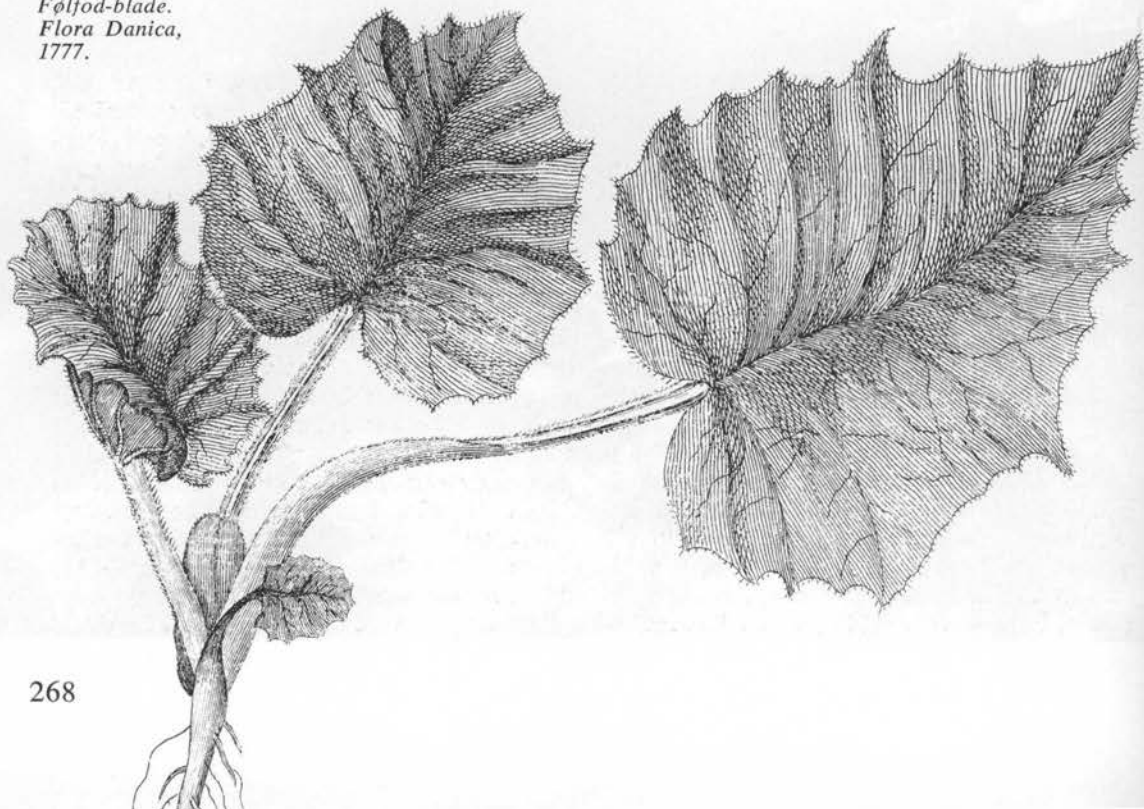
LITTERATUR: (1) 939 1871.1 65f; 187 (2) 510 3,108; (3) 308b 56.

Følfod, *Tussilago farfara*

I marts–april, længe før bladene, fremkommer 10–30 cm høje, lådne og skællede skafter med hver en gul kurv; de nyreformede blade har hvidfiltet underside. Almindelig på lerede og fugtige marker.

Følfod 1648ff (følefoed, føllefoed etc.) efter blad-pladens lighed med omridset af føllets hov; *hov* begyndelsen af 1400-t, o. 1700, *hestehov* o. 1530–1891, *hovblad* 1563ff; MJylland, Sjælland o. 1870, Møn, *hovurt* 1619–1821, *hesteblad* 1648; *skrappe* 1722, 1848 også om andre planter med store blade, *lerskrappe* 1772, 1838, *kinkblad* Jylland 1800-t, anvendt mod kink (=kig)hoste, sml. vandnavle bd. 3, *lægeblad* Ti-birke o. 1870ff, bladene blev lagt på betændelser, *lungeblad* o. 1870ff Bornholm, anvendt til te mod lungelidelser. *Følhov* 1879ff, Sjælland, Falster, Lolland, *hestefod* Ærø, *mergelblad* ØJylland o. 1880 og *mergelrose* Sønderjylland, se s. 269. *Troldkone*, -heks, -blomst, -rose Jyl-land o. 1880ff, se løvetand s. 226. *Hans Ras-mussens hvidkål* Ørsted SVFyn hentyder ironisk til talrig forekomst på en bestemt mands jorder; *fnatpadde* NSjælland, nedsættende eller måske fordi planten gror hvor padder (frøer) opholder sig. *Sønnen før faderen* Gurre, blomstrer før bladenes fremkomst, sml. anemone bd. 2, *guldukat* 1921–22, *kopatte* Asserbo vel efter den

Følfod-blade.
Flora Danica,
1777.

ikke udsprungne kurvs form og farve, *pigerøv* skyldes blomsterformen. (1).

Færøerne: *lodnaskøra* o. 1780, 1800 og *breiðskøra* o. 1780 (brajskøra) til henholdsvis 'ladden' og 'brede (over)', skøra forekommer også i andre plantenavne; *áarkoppur* Skálavík 1925 til *áar* = elv og *koppur* = en lille sænkning i terrænet; *hóvblad*, -*gras*, *hogvgras* (2).

LITTERATUR: (1) 689 2,751-53, 85b 59; (2) 751 17,35,70,105f.

BESVÆRLIGT UKRUDT

Indtil hormonmidlernes fremkomst var denne plante med de lange underjordiske udløbere et frygtet og besværligt ukrudt i vintersædmarker – »prokuratorer [advokater] og følfoed er bondens værste plager« (o. 1870; 1), intet formerer sig så stærkt som grundtvigianere, rotter og følfoedder (2). Som ondartet ukrudt omtales planten imidlertid i landbrugsliteraturen ikke før o. 1825 og »mange ældre landmænd forsikrer, at de ikke har kendt følfoedplanten i deres barndom og heller aldrig har hørt den omtale« (1877; 3), det blev den kalksøgende følfoed først, da man efter afdræningen o. 1850 begyndte af mergle jorderne og forårsbehandle dem med svenskharven, der spredte rodstumper fra mergelgrave og grøftekanter til hele ageren (3; 4), sml. kvik bd. 1. O. 1875 blev opfordret til at

danne sogneforeninger, der virkede for udryddelsen af følfoed o.a. skadeligt ukrudt, med idømmelse af bøder og udlovelse af præmier for ukrudtsfri marker (5). På Stevns forsøgte man at bekæmpe den med ajle (dengang ikke anvendt som gødning) (o. 1875; 6). 1877 udsendte lærer, senere statskonsulent og forsøgsleder P. Nielsen et skrift (32 sider) »Om ukrudtsplanten følfoed, dens vækst over og under jorden, hvorledes den udbreder sig over agerjorden, hvorfor den er blevet så besværlig i de sidste årtier, og hvorledes den bedst udryddes«; en landbrugsordbog o. 1880 har otte siders omtale af metoder til plantens bekæmpelse (7), 1882 tog Samsø Landboforening initiativet til et treårigt felttog mod følfoed; mange bønder lod tjenestekarlene afskære planterne samtidig med at de passede kvæget på marken (8). Landøkonomer tilrådede at opluge frøbærende planter (9) og år efter år lade børn plukke blomsterne og siden rykke jordstænglerne op (10). Videre anbefalede helbrak (11) og afgrøde med boghvede (12) samt rigelig gødskning, thi »ved godt at gøde · lægges følfoeden øde« (Samsø; 13).

Når man slog hø, gik leen let gennem følfoed og bukkeblade, men hvene og tæt marskgræs ydede megen modstand: følfoed og bukkeblad, · de gør drengen glad, · men kommer de i hven' og stærk eng, · da går karlen af en dreng (VSlesvig; 14). Det hed dog også, at: følfoed er bedre end tids-

Følfoed, blomster i udspring. (EH).

ler og ingenting (Skive; 15) og hvor der groede særlig mange følfod, kunne findes mergel i undergrunden (16).

LITTERATUR: (1) 783b; (2) 488d 68; (3) 939 1877. 2,411ff, 441ff, 467ff; (4) 636 1894, 371f; 443 442f; (5) 512 7, 1874, 19–21, 52; (6) 699b 48; (7) 510 2; (8) 512 15.1882, 368 jf. 647f; (9) 939 1882, 2, 170f jf. 184f; (10) 512 22, 1889, 248, 263, 279; 991 10, 1891, 498; (11) 512 24, 1891, 245ff, 479f og 30, 1897, 459f; (12) 512 1883, 567f; (13) 512 25, 1892, 349; (14) 228e 1, 400; (15) 228e tb. 167, (16) 136 1822, 118; 718 1838, 198; 228e 2, 581.

LÆGEMIDLER

Følfod er i ældre litteratur undertiden navnemæssigt forvekslet med hestehov (s. 265).

Den tørre pulveriserede urt indtages mod hjertesmerter (begyndelsen af 1400-t; 1).

Henrik Smid 1546ff (2): destilleret vand af planten drukket og som omslag stiller »leverens indvortes hede«, læger maveonder og »den brændende hede koldesyges forgiftelse«. Et destillat med kraftig lægekraft er tilsat tordenskræppe, hyldeblomster og natskygge. Dekokt i honningvand uddriver dødt foster. Bladene, saften og destilleret vand af følfod, især med hyldeblomster og natskygge, stiller som omslag pestbylde hede, den vilde ild (udslæt), brystbylder, alle betændte sår og brandsår, koldesyg = malaria, og »hovedets store hede«, destillatet er godt for alle hede bylder og blegner på hele kroppen, navnlig hjælper destillatet de kvinder, som har syge kønsdele og brystbylder, de skal vaske sig med det og pålægges en klud vædet dermed.

Simon Paulli 1648, 141f: »er tjenlig og god for dem, som er plaget af hoste«; nu bruger man sjældent de tørre blade for åndenød, men på apotekerne tilberedes af friske blomsters saft en sirup mod hæshed og hoste, hjælper også mod sidebylder (lungebetændelse?), på apotekerne fås endvidere et af følfod fremstillet lægemiddel for ondt i brystet, og rødderne bruger man til afkog for brystlidelser. Destilleret vand af hele planten stiller leverens betændelse, hvad enten man drikker det eller pålægger det. Bladene læger brandsår, det gør også deres saft blandet med saften af jordrøg, kan desuden gnides på pletter og filipenser i ansigtet og på solbrændthed.

Rod, blade og blomster er anført i farmakopeen 1772; bladene sælges stadig på nogle apoteker. Planten har blødgørende egenskaber (1806; 3), bladene røget som tobak hjælper mod engbrystighed, det har hjulpet mod forårsforkølelse at spise de grønne blade eller drikke te af dem (1761; 4). Te af blomsterne stimulerer opspytning og

hjelper således mod trangbrystighed, alle lunge-sygdomme og snue, te af halvtørre blade drikkes mod ømhed i brystet og for hoste; bladene røget som tobak mildner brystmerter (1838; 5). Af den nordøstfynske almue bliver følfod ofte brugt mod hoste og brystsvaghed (1771; 6); for brystværk drikkes et ølafkog, bladene blandes i tobak, der ryges mod brystonde (1768?), indgår i en brystte (o. 1820) (7). Klog kone på Bornholm gav te af »lungeblade« (følfod) for brystsyge (8), her er også drukket et mælkeafkog mod sygdommen (9), i VJylland drikkes et dekokt af de første blade, friske eller tørrede, mod hoste, der tyder på slim på lungerne (o. 1880; 10). De tørre blade ryges mod hoste (Fredericia 1767; 11), cigarer af følfodblade mod astma (1894; 12). Mange steder drikker man for hoste og hæshed, ondt i halsen et udtræk af den tørrede plante (13), det hjælper også mod svindot (Vejleegnen 1917; 14), et blad bindes for næse og mund mod snue (SFyn; 15). En slim af de tørre blade indgår i brystte mod hoste og i hostesaft (16).

Te af følfod og hjertensfryd kan gives mod forstoppelse og slimdannelse (17), følfod er bestanddel af mensesdrivende teer (o. 1820; 18).

En kone i Viborg drak følfodte og blev rensset for pletter i ansigtet 1743; 19). Friske blade lægges som kølende og lægende omslag på sår og rosen (1761), dekokt af blomsterne læger sår (1838) (20). Klog kone (f. 1851) i Holstebro rådede at binde bladene på rosen og med sukker på eksem (21), man har i Jylland lagt bladene på rosen (22), dekokt af dem var et husråd for »huller i benene« (Brahetrolleborg 1929; 23). Det har været alm. at lægge friske følfodblade på sår, bylder, hævelser, ømme steder (24), frostsår (Sønderjylland; 25). Bladundersidens filt lagt mod friske sår virker meget lægende (26), i nogle egne skifter man med blade, der vender den anden side indad (27) – den ru side trækker »edderen« ud, den glatte læger (Flakkebjerg SSjælland; 28), retten trækker betændelsen til sig, vrangen læger (Røsnæs; 29), bladene bliver først lagt med oversiden mod bensår, når det er rensset binder man blade med vrangsiden mod såret (Vendsyssel, SFyn; 15), den blanke blade side bindes på kroniske betændelser (Fyn; 15), på betændte fingre og tæer og trækker materien ud (Himmerland o. 1900; 30). Klog kone i Ods herred sagde, at patienter med værk i fødderne skulle lægge følfodblade om dem (31).

Man ryger med følfodblade mod hestens krop eller kværke, planten indgår i middel for koens tilbageholdte efterbyrd (32).

Følfod indgik i mikstur mod brystsyge og forkølelse. Pennetegning af Julius Exner, 1866.

Færøerne: bladene bruges til te for brystsvaghed (1800; 33), friske blade lægges mod sår, bylder, sårs »vildkød« – den lådne vrangside trækker betændelsen ud, den glatte retside læger (34), og på armen mod drukkenskab (35).

LITTERATUR: (1) 15 45; (2) 841 1577,53; (3) 398 1806,756; (4) 696 452f; (5) 718 1838,198; (6) 1008 4, 1916,597; (7) 488 o 111,224,293; (8) 822 103; (9) 449 1939,16; (10) 634 12077; (11) 977 156; (12) 636 12, 371; (13) 634 16683 (Slesv.), 12022 (Bov Sønderj.) og 10481 (Vorgod), 12180 (MFyn); 161 1906/23: 620 (Møn); 107 1949 (VLoll.); 597 1906,280; (14) 488j 4,446; (15) 107 1940; (16) 304 337; 380 nr. 23, 1967; (17) 488 o 243; (18) 488 o 204,243; (19) 258 1937,102; (20) 696 1761,453; 718 1838,198; (21) 328f 1, 146; (22) 634 12206 (Lemvigegnen o.1875); 107 (Sønderjyll.); (23) 519 30; (24) 830 8,1887,45; 239 1894,110; 520 19; (25) 634 12022 (o.1880); (26) 783b (Viborgeggen o.1870); 885 15,1938–39,82; 634 17647 (Vends. o.1900); (27) 161 1906/23:244; (28) 965 13/11 1934; (29) 914 1,249; (30) 634 12129; (31) 212

148; (32) 83 47,257; (33) 518 208; (34) 873 154; 752 12,92,127; (35) 752 105.

ANDEN ANVENDELSE

Nordjyske bønder bruger bladene til at farve sort med (1686–o. 1810; 1), på Færøerne anvendes de til grønfarvning (o. 1780; 2), tørrede blade ryges som eller blandes i tobak (3), blandes i te (Slesvig o. 1900; 4).

»Ulden« ved rødderne (1761), de tørrede rødder (1838) kan anvendes som tønd i fyrstøj, filter omkring stængelen og på bladundersiden fanger den mindste gnist (5).

I Jylland lægger man følfod i sengen mod lopper og lus (6).

De spæde blade kan spises (1806; 7) som kål eller spinat, også koges og nydes med smør (8), »bladkager« blev bagt på bl.a. følfodblade (Vorbasse; 9).

Den er »en af de ypperste foderurter for kvæget« (1806; 10) og kan bruges som svinefoder (1796; 11).

Børn arrangerer de første følfodblomster i en flad underkop med vand (Strandby NJylland; 12). Ved forsigtigt at skrabe bladfilten af midt på bladundersiden og lade en rand sidde som bort kan der laves forskellige figurer (13).

LITTERATUR: (1) 258 1943,150 (1686); 800 1811, 159; 880 1810,146 (Vends.); (2) 873 154; (3) 1008 4, 1916,597 (1771); 398 1806,756; 634 16683/46 (Slesv. o.1900), 13408 (Sundeved o.1880), 15446 (Brandrup o. 1890, bladene blev saltet og tørret); (4) 634 16683/46; (5) 696 1761,452f; 398 1806,756; 718 1838, 198; (6) 488f 3,94 og tb. 3,27; 634 15141 (Himmerl. o.1880); (7) 398 1806,756; (8) 712 23; (9) 328g 162; (10) 675 7,201; (11) Almeennytt. Underhold. 1,234-36; (12) 634 19188; (13) 107 1952.

PROSA OG POESI

Selve symbolet på forårssolen: følfoden! Det stråler og skinner som et gyldent smykke, gemt i jorden af en fjern fortids soltilbeder C. A. Hjernø (1); følfod [titter] i det visne græs som små guldskatte (a), følfod stod i grøfterne som øjne af guld (b), en følfodblomst [åbner] sig som et øje i grøftekantens visne græs, det første vårtegn (c) Johannes V. Jensen (2). På grøftekanten var det grønne betræk sømmet fast med guldsøm, som når man så nærmere til viste sig at være følfod Hans Hartvig Seedorff (3), en gul følfod, som slet ingen stilk havde, men stod rammet ned i jorden som et stort gyldent sømhovede, ligesom ængstelig for at vove sig frem med mere af kroppen end højst nødvendigt Knud Poulsen (4). Jeg fandt den første følfod, en søvndrukken og uldklædt purk, ikke længere i halsen end Henrik den Ottende af England. Martin A. Hansen, Løgneren (1950). Bløde og dunede løfter stænglerne de tunge knopper, der bøjer sig så yndefuldt og bly som en rødmende og genert ung pige. J. Stubbe-Teglbjærg (5).

Langs alle de våde grøfter · følfodens småguld slængt Viggo Stuckenberg (6), når følfod bræmmer hver grøft med guld Johannes V. Jensen (7), det glammed med følfod · fra grøftens kant Hans Hartvig Seedorff (8) og følfod springer fuldmånegul i grøftekanternes skjul Olaf Andersen (9) og som små mindre sole mod den store · følfodens blomster sig i græsset løfter, · skinnende gyldne langs med alle grøfter Anna Baadsgaard (10).

Følfod, vårens proletarer, · øde og tomt er jert kolde hjem, · tidligt I kaldes til livet frem, · vækket af vindens vilde fanfarer. · · Følfod, visne grøfters pryde, · nøjsom og enkel er jeres dragt, · stjal I fra solen lidt gylden pragt · til at

fylde menneskehjertet med fryd? Ingrid Larsen (11). Fattige følfod, · forårsforkynder – · nu véd jeg, at livet · påny begynder Mogens Jeremiin Nissen (12) Følfod [løfter] sit lille gule · trodsige hoved af jordens hule. · Fattige følfod – prunkløse smykke! · vær du vor pant på nøjsomheds lykke! (13).

Hvad er så kønt og gammelkendt: · i solskin på en sydvendt skrænt · står følfods gule fakler tændt K. L. Kristensen (14). Jeg knæler ved dit gyldne bål · og drikker af din blomsterskål · lidt håb om vår og grøde Lauritz Larsen (15). Den er ikke som alle de andre: kun blomst. · Den er løftet. . . om livets tilbagekomst! Thorkil Barfod (16), en blomst så trodsig gul som en en · mod dagens solgrønne herlighed, · at ukrudt evigt skal være. Thøger Larsen (17). Ond er din rod, du lille følfodssol, · hver bonde bander dine grove blade, · dog dine blomster smiler lige glade, · sorgløse som den fredlyste viol. – Den spædeste, fineste blomst dér stod, · det skæreste gult, der findes. · · Dens gyldne, bittesmå blade sad · vendt imod bidende vinde · vuggende blidelig, hensunken glad · som fjernt i et strålende minde Kristen Beck (18). En følfod stod og soled sig bag diget, · så stak en anden ho'det frem og lo – · den første stirrede en stund forbavset, · så smilte den, og så – så var de to (a), i uldne, grå frakker · stod følfod og lo i den nyskabte vår (b) Erling Petersen (19). Følfod, solens dunede barn med det våde ler Valdemar Rørdam (20), en følfod med solskinshud Ludvig Holstein (21). De brandgule følfod er sole · i forårets regnvåde enge, · de pibler og gror · i tøbrudets jord · og ligner forbavsede drenge. · · De skællede stængler er ranke · og myge som barnlige rygge. · En spæd lille krop, · der løfter sig op · i brandgul og soldrukken lykke O. J. Riisberg Jensen (22). Gul-gule solhjul · af matblød silke · står frem på skællede · brungrå stilke. · · Lunt og selvfølgeligt, · par ved par · . . . som om det slet ingen · under var Piet Hein (23). Her står den kække urt med gyldne øjne · og ler imellem græssets gule lig, · og, om det fryser godt i morgentimer, · den vinder dog sin lille tapre krig (a), som følfoden illuminerer med små · guldgulder, der blusser i blæsten (b), og hvor vinden ung og vild · slår den første følfodild · op af jord. . . jeg bestandig år for år · bryder disse skønne gylden-klynger (c) Knud Wiinstedt (24).

I tiåret 1911–20 nævnes følfod 26 gange i 185 danske digteres poesi (25).

Thorkil Barfod, Følfod (16); Erik Bertelsen, Følfodblomsten (26); Lauritz Larsen, Følfodblomsten (15), Mads Nielsen (27); Viggo Stuckenberg,